

WŁADYSŁAW MAKARSKI

Z METODOLOGII BADAŃ TOPONOMASTYCZNYCH
W POSZUKIWANIU STARORUSKICH NAZW MIEJSCOWOŚCI
NA TERENIE DZISIEJSZEJ ZAMOJSZCZYZNY

Pytając o dzisiejszą mapę nazewnictwo-osadniczą terenów szerokiego i długiego pasa pogranicza polsko-ukraińskiego i polsko-białoruskiego, rozciągającego się od Karpat aż po Podlasie w granicach dzisiejszej czy przedwojennej Polski, musimy odpowiedzieć sobie na pytanie o stan tej mapy w okresie plemiennym oraz średniowiecznej przynależności jej do Rusi Kijowskiej, później Halicko-Włodzimierskiej. Metodologiczny problem rekonstrukcji tej mapy w tym czasie postaram się pokazać na przykładzie niewielkiego odcinka wskazanego pogranicza, mianowicie terenu dzisiejszej Zamojszczyzny w granicach współczesnych powiatów: hrubieszowskiego i tomaszowskiego (w 1951 uszczuplonego o tzw. Grzędę Sokalską z Bełzem po wcieleniu jej do ZSRR), przyległych do obecnej granicy polsko-ukraińskiej, oraz dwóch innych położonych na zachód od nich powiatów: zamojskiego i biłgorajskiego. Jest to region, który pojawił się w historiografii staroruskiej pod nazwą tzw. *Grodów Czerwieńskich* z Czerwnem, dziś Czermnem, położonym w pow. hrubieszowskim. Jak podaje kronikarz Nestor na początku XII wieku, chodzi o wyprawę w 981 roku księcia ruskiego Włodzimierza na zachodniosłowiańskich Lachów (pol. Lędzan) i o zdobycie na nich terytorium od Przemyśla na południu po Czerwień na północy. Z tego samego źródła i późniejszych ruskich oraz polskich przekazów dowiadujemy się, że po krótkiej utracie tych ziem na rzecz

---

Prof. dr hab. WŁADYSŁAW MAKARSKI – emerytowany pracownik Katedry Języka Polskiego KUL Jan Pawła II i Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Szymona Szymonowica w Zamościu; adres do korespondencji: Katolicki Uniwersytet Lubleksi Jana Pawła II, Instytut Filologii Polskiej, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: makarskiw@kul.lublin.pl

Polski w latach 1018-1031¹ przez ponad trzy wieki pozostawały one w granicach Rusi, by w drugiej połowie XIV wieku po okresie kilkudziesięcioletnich sporów i walk polsko-litewsko-węgierskich znaleźć się od roku 1388 do 1462 w dziedzinie mazowieckiej, potem inkorporowanej do Polski w ramach województwa bełskiego, a częściowo ziemi chełmskiej i przemyskiej w obrębie województwa ruskiego (oba województwa na terytorium Rusi Czerwonej). W czasie zaborów Zamojszczyzna należała do Austrii (1772-1809) i do Rosji (1815-1918). Współcześnie i w okresie międzywojennym obszar ten wpisuje się w województwo lubelskie².

Jaki był obraz osadniczo-nazewniczy badanego terenu przypadający na okres władztwa ruskiego, trwającego tam od końca X do drugiej połowy XIV wieku? W rekonstruowaniu tej mapy należy się posłużyć kilkoma metodami.

Najbardziej wiarygodne jest odwołanie się do historycznych poświadczeń źródłowych istnienia danych osad. Takich bezpośrednich świadectw jest niewiele. Dotyczą one przede wszystkim obecności najdawniej notowanych ważnych politycznie osad grodowych, sięgających korzeniami okresu plemiennego: Czerwna z 981 roku³, Wołyń z 1018⁴, Bełza z 1030⁵ oraz Sąciaski – z ruska Sutěski z 1097⁶.

Analiza językowa tych onimów, w wypadku Bełza i być może także Czerwna i Wołyń poprzedzonych hydronimami, co wydłuża perspektywę badawczą o okres plemienny, służy przede wszystkim ukazaniu ich genezy wschodnio- lub zachodniosłowiańskiej. Nazwą genetycznie najprawdopodobniej ruską jest *Volyn* z indoeuropejskim pierwiastkiem *Vel- // Vol-*, w znaczeniu ‘wilgotny’, ‘mokry’ lub ‘wzgórze’⁷, z ruskim sufiksem *-yn* < psł. **-ynjъ*⁸, który wpisuje się w charakterystyczną dla mapy Rusi Kijowskiej nomenklaturę onimiczną z sufiksальnym miękkim *-n*, m.in. w nazwie rzeki *Horyń* czy grodu *Kobryń*, oraz występuje w innych toponimach ruskich, takich jak *Ikor-*

¹ *Polnoje sobranije russkich letopisej...*, t.I, Sanktpeterburg 1846, s. 35, 62, 64-65.

² Dane historyczno-administracyjne na podstawie: *Ilustrowany atlas historii Polski*, red. W. Sienkiewicz, Warszawa 2007, s. 32, 70, 154, 176, 248.

³ *Polnoje sobranije russkich letopisej...*, t. I, Sanktpetrburg 1846, s. 35.

⁴ A. P o p p e, *Wołyń*, w: *Słownik starożytności słowiańskich*, t. VI, red. G. Labuda i Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 587.

⁵ *Polnoje sobranije russkich letopisej...*, t. I, s. 64.

⁶ Tamże, s. 115.

⁷ T. S k u l i n a, *Wołyń*, w: *Słownik starożytności słowiańskich*, t. VI, s. 587.

⁸ F. S ł a w s k i, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, w: *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. I, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 141.

sten', *Korsun'*, *Ksn'atyn'*, *R'azań*, *Želan'*⁹. Zachodniosłowiańską zaś fonetyczną postać językową ma *Belz*, z prasłowiańskim pierwiastkiem **bьlz*, w znaczeniu 'biały, jasny'¹⁰, który dobrze tłumaczyłby się w mianie rzeki widnej (dziś nieczytelna *Sołokija*, z tematycznym *Sołok-*, z ruskim pełnogłosem i niezwykłym formantem *-yja*), tym razem zrealizowanym z pol. *eł* < psł. **bl* przy spodziewanym ruskim refleksie *ol'*¹¹. Pozostałe dwie nazwy są neutralne – stanowić one mogą wierne przekłady: z ruskiego na polski albo odwrotnie, lub formy od początku równoległe: rus. *Czerven* // pol. *Czerwien*, od psł. **čьrv-*, jak w rus. *červenij*, pol. *czyr(z)wiony* > *czerwony*, dla oznaczenia miejsca o czerwonych gruntach lub rzeki o czerwonym dnie, odnoszącej się do dopływu Huczwy, dziś Sieniochy; rus. *Sutěska* // pol. *Sąciaska*, z archaiczną podstawą psł. **sotěska* 'miejsce ciasne', na oznaczenie miejscowości położonej w wąwozie/wąwozach. Wszystkie te cztery onimy wskazują na etniczno-językowy mieszany charakter tego obszaru w badanym czasie, nie przesądając o jego osadniczym statusie w okresie wcześniejszym.

Trzy z tych ośrodków administracyjnych: *Czerwien*, *Wołyń* oraz *Sąciaska* uległy w XIII wieku dezurbanizacji, co sygnalizuje zaburzenia w tym czasie stabilności osadniczej badanego regionu i w konsekwencji naruszenie stałości jego mapy toponimicznej. *Czerwien* (w historiografii polskiej, rosyjskiej i ukraińskiej niesłusznie nazywany *Czerwień*¹²) stał się wsią o nazwie *Czermno*, notową od roku 1463¹³. Choć gród zaginął i nie zachowała się w pełni jego pierwotna nazwa, to utrwaliły się w historiografii dwa derywaty – makrotoponimy: *Grody Czerwieńskie* i *Ruś Czerwona*. Na miejscu *Wołynia* powstała notowana od 1400 roku wieś o nazwie *Gródek*¹⁴, upamiętniająca przeszłość grodową tego miejsca, ale pozostały: nazwa dużej prowincji *Wołyń*, a w historiografii pojęcie etnonimiczne *Wołynianie*. Niezrozumiała notowana jeszcze w XVI wieku *Sąciaska*, która stała się czytelna, ale bezsensowną z punktu widzenia swojego

⁹ J. R u d n y c'k y j, *Nazwy "Hałyčyna" i "Volyn"*, Winnipeg 1952, s. 24-26; S. R o s p o n d, *Struktura i stratygrafia drevnerusskich toponimov*, w: *Vostočnoslavjanskaja onomastika*, Moskva 1972, s. 27-31.

¹⁰ W. B o r y ś, *bьlzь*, w: *Słownik prasłowiański*, t. I, s. 285.

¹¹ Z. S t i e b e r, *Zarys gramatyki języków słowiańskich*, Warszawa 1979, s. 34; Š e v e l' o v, *Istorična fonolohija ukrajins'koji movy*, Charkiv 2002, s. 367.

¹² Por. W. M a k a r s k i, *Pogranicze polsko-ruskie do połowy wieku XIV. Studium językowo-etniczne*, Lublin 1996, s. 92.

¹³ W. B o n d y r a, *Słownik historyczny miejscowości województwa zamojskiego*, Lublin–Zamość 1992, s. 27.

¹⁴ Tamże, s. 40.

pierwotnego znaczenia *Sąsiadką*¹⁵, nie pozostawiła po sobie żadnego onomastycznego potomstwa. Stałą nazwę zachował Bełz, zmieniając swój status osadniczy: ten pierwotny gród, przekształcony w miasto, stał się w I Rzeczypospolitej stolicą województwa bełskiego, dziś jest peryferyjnym miasteczkiem w obwodzie lwowskim Ukrainy.

Po XI wieku – w okresie XIII-połowa XIV stulecia – na badanym obszarze odnotowano tylko kilka nazw miejscowości. Są wśród nich ośrodki grodowe: w części północno-zachodniej Grabowiec, z najstarszą notacją z 1268 roku¹⁶, w części wschodniej Hrubieszew > Hrubieszów z 1255 roku¹⁷ oraz w północno-wschodniej Horodeł, później Horodło, odnotowany po raz pierwszy w roku 1287¹⁸.

Z połowy wieku XIV, z roku 1352, pochodzi najstarsze poświadczenie w dokumencie z kancelarii Kazimierza Wielkiego dla osady Szczebreszyn jako (*prope*) *oppidum Ruthenicalem Sczebresinum*¹⁹. Wskazany już wtedy miejski status osadniczy tej miejscowości oraz przypisany atrybut, określający jej byłą ruską przynależność państwową, stanowią, iż ma ona metrykę staroruską.

Wszystkie te osady: Horodło na północnym wschodzie, Hrubieszów na miejscu Wołynia (dziś Grodek) na wschodzie, Grabowiec na północy, Szczebreszyn na miejscu Sąciaski na zachodzie, Bełz na południu oraz do XIII w. Czerwień w środku, pełniły w okresie staroruskim rolę stolic okręgów grodowych, czyli wołości, odtwarzanych retrospektywnie na podstawie późniejszych XV-wiecznych granic powiatów (dystryktów)²⁰. Po zdegradowanym Czerwień – jak podaje Andrzej Janeczek – być może pewne funkcje dawnego ośrodka czerwieńskiego przejęły Tyszowce, notowane jednak dopiero od roku 1419²¹.

Ośrodki te, które dostały się na karty historii ze względu na swój ważny status osadniczo-administracyjny, stanowiły zaplecze dla innych znanych lub

---

¹⁵ A. Wę d z k i, *Sutiejsk*, w: *Słownik starożytności słowiańskich*, t. V, red. G. Labuda i Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 486.

¹⁶ *Polnoje sobranje russkich letopisej...*, t. II, Sanktpeterburg 1846, s. 203.

¹⁷ Tamże, s. 192.

¹⁸ Tamże, s. 215.

¹⁹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, wyd. L. Tatomir, F. X. Liske, A. Prochaska, t. V, Lwów 1975, nr 3 (dalej skrót AGZ).

²⁰ A. J a n e c z e k, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 23-24.

²¹ Tamże, s. 232.

nieznanych z nazwy osad grodowych (potem pogrodowych) oraz miejscowości otwartych.

Spośród nich najdawniej odnotowane w źródłach staroruskich są z końca XII wieku w pobliżu Hrubieszowa położone Uchanie oraz z roku 1268 ulokowana na zachód od Szczebreszyna Ternawa, w wersji polskiej *Tarnawa*²². Niedaleko od niej na południe położony jest Gilów, znany ze źródła polskiego od XIII wieku²³. Obie one wyznaczają starą ekumenę w północno-zachodniej części dzisiejszego powiatu biłgorajskiego, ściśle nad historyczną granicą polsko-ruską, z naczelnym kiedyś grodem Sąciaską, później Szczebreszynem.

Inne źródłowe dane mogą wiązać się z działalnością funkcjonującego tu od dawna Kościoła prawosławnego. Pochodzące z roku 1376 roku nadania książe kniazia chełmskiego Jurija Daniłowicza na rzecz kościoła greckiego w Chełmie ujawniają cztery wsie w rejonie atrakcyjnego pod względem osadniczym Hrubieszowa: rus. *Striżowo* [!] (pol. *Strzyżów*), rus. *Slěpce* (pol. *Ślipcze*), rus. *Kosmowo* (pol. *Kosmów*) oraz rus. *Cucnevo* (*Cucniów*, po prawej stronie Bugu, dziś na Ukrainie)²⁴. Choć podaje się w wątpliwość autentyczność owego donacyjnego dokumentu, przypisując mu jednak odległą datę – z przełomu XIV i XV stulecia²⁵, to obecność materiału archeologicznego w tych wsiach według A. Poppego pozwala je związać z okresem staroruskim i być może cofnąć ich przynależność do dóbr książęcych nawet do wieku XI-XIII²⁶.

Znane dzisiaj formy językowe przywołanych nazw o poświadczonej źródłowo metryce staroruskiej odzwierciedlają dwojaki sposób ich adaptacji na język polski, prowadzący do częściowego lub całkowitego spolszczenia.

Spośród wskazanych toponimów, odnotowanych w źródłach ruskich, cechy fonetyczne oryginału w odpowiednikach polskich zachowują nazwy: *Hrubieszów* (zamiast *Grubieszów*), od n. os. *Hrubes*²⁷ (pol. *Grębiesz*), *Horodło* < *Horodel* (zamiast *Grodło), od rus. *horod* (pol. *gród*), *Ślipcze* (zamiast *Ślepcze), od n. os. rus. *Slěpec* > *Slipec* (pol. *Ślepiec*), sygnujące osady na wschodzie badanego terytorium. Nie zdradzają cech ruskich w wariantach polskiej nazwy

²² *Polnoje sobranijje russkich letopsej*, t.II, s. 203.

²³ B. C z o p e k, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 166.

²⁴ V. R o z o v, *Ukrajins'ky hramoty*, t. I, Kyjiv 1928, nr 11.

²⁵ J a n e c z e k, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego...*, s. 28

²⁶ *Gród Wołyń. Z zagadnień osadnictwa wczesnośredniowiecznego na pograniczu polsko-ruskim*, „Studia Wczesnośredniowieczne” 4(1958), s. 271.

²⁷ W prezentacji podstaw antroponimicznych zrezygnowano z każdorazowego poszukiwania dla nich poświadczenia źródłowego, stąd mogą wśród nich być formy rekonstruowane, nieopatrzone gwiazdką.

również z części wschodniej: *Strzyżów* – rus. *Striżowo* (z zaskakującym pol. -'ow- zamiast rus. -'ev-), od n. os. rus. *Striż* : *striž* 'jerzyk' – pol. *Strzy(-e)ż* : *strzy(-e)ż* oraz *Kosmów* – rus. *Kosmowo*, od n. os. rus. *Kosm* : *kosm, por. *kosmatyj* – pol. *Kosm* : *kosm*, por. *kosmyk*²⁸. Nieczytelną podstawę antroponiczną ma *Cucniów* – rus. *Cucnew*, trudno zatem ustalić, jaką cechą językową w oryginale ruskim ona się charakteryzowała. Właściwość ruską ma przezwiskowa nazwa osady w części północno-wschodniej *Uchanie*, utworzona od podstawy *uchan' : *ucho*, na oznaczenie ludzi o dużych uszach, lub od czasownika *uchaty* 'krzyczeć, hukać', na oznaczenie ludzi utyskujących lub krzykliwych, mieszcząca się w ukraińskim typie rzeczowników, takich jak *okan*' 'z wielkimi oczami', *hołovan*' 'z dużą głową', *krywań*' 'chromy, kulawy'. W polskiej postaci są znane nazwy miejscowe: *Grabowiec* wobec rus. *Hrabovec*', od *hrab* (pol. *grab*), oznaczający miejscowość z części środkowej badanego terenu, oraz *Tarnawa* wobec rus. *Ternava*, od rus. *tern* (pol. *tarn*), ulokowana w jego części zachodniej.

Rodzimą postać mają znane tylko z zapisów polskich toponimy: *Gilów* oraz *Szczebrzeszino* > *Szczebrzeszyn*, sygnujące miejscowości położone blisko zwartej etniczno-językowej obszar polskiego, z podstawami antroponicznym pol. *Gil* (: *gil*) dla pierwszego toponimu, oraz pol. *Szczebrzecha*, por. *szczebrzuszyc* 'źle, niedbale mówić'²⁹, dla drugiego, dowodząc udziału Polaków w zakładaniu i nazywaniu tych osad.

Pozbawieni poświadczeń źródłowych w poszukiwaniu wielu zapewne innych osad z okresu staroruskiego posługujemy się metodami pośrednimi.

W pierwszej kolejności jest nią pozajęzykowa metoda archeologiczna, odwołująca się do wyników badań wykopaliskowych dotyczących najstarszego osadnictwa na tym terenie – miejscowości o charakterze grodowym lub otwartym. Zebrane skrupulatnie i zweryfikowane przez Andrzeja Janeczka, autora wnikliwego studium na temat osadnictwa ziemi bełskiej, dane na temat terenowych wykopalisk pozwalają na badanym obszarze wyznaczyć siatkę faktycznych lub domniemanych wczesnohistorycznych osad, jak w pasie wołyńsko-bełskim: m.in. Czermno, Horodło, Jurów, Michalów, Posadów, Strzyżów, Wołyń > Gródek, w pasie środkowym i zachodnim: Grabowiec, Guciów, Kosobudy, Lipsko, Niemirówek, Sąsiadka, Szczebrzeszyn, Skibice,

²⁸ A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 259.

²⁹ S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984, s. 380.

Susiec, Tarnogród³⁰. Onomasta, patrząc na mapę archeologicznie potwierdzonych punktów grodowych i innych osad niegrodowych, pyta o genetyczny związek miejsc występowania materiału wykopaliskowego z nazwami osad, w których lub w pobliżu których te znaleziska się znajdują. Nie muszą bowiem te ojkonimy, najczęściej notowane w okresie postaroruskim, w tym niektóre tak późno, jak np. Guciów 1839³¹ lub Susiec 1839³², bądź wyrażone nietypowymi dla nazw grodowych nazwami pluralnymi³³ w rodzaju *Kosoputy* ‘krzywe drogi’ 1389³⁴ > *Kosobudy* czy *Skibice* 1531³⁵ sygnować od początku wskazanych miejsc grodowych w sytuacji przerwania ich ciągłości osadniczej z powodu niszczących czynników zewnętrznych, takich jak pomory, najazdy mongolskie, skutki wojen polsko-węgiersko-litewskich na początku 2. połowy XIV wieku³⁶. Wtedy toponimy te stanowią wtórną warstwę nazewniczą, wywodzącą się jeszcze z epoki staroruskiej bądź już późniejszej. Metryka tych nazw i im podobnych, przy uwzględnieniu powyższych pozajęzykowych danych historyczno-osadniczych, winna być zweryfikowana przede wszystkim w świetle metody lingwistycznej, polegającej na poszukiwaniu archaicznych cech semantyczno-formalnych toponimu z nadrzędną właściwością, jaką jest jego hybrydalna postać zachowana w polskiej wersji z językowymi cechami ruskimi (o czym dokładniej potem).

Bezpośrednim językowym śladem staroruskich osad grodowych są w okresie postaroruskim notowane ojkonimy i mikrotoponimy z osnowami pol. *grod* : *Gródek*, *Grodzislawice*, rus. *horod* : *Horodyszcze*, rus. *posad* ‘przedmieście’ : *Posadów*, pol. *zamek* : *Zamczysko*, pol. *targowica* : *Targowica*, ukr. *torhovyc’a* : *Torhowycia*, *Torhowszczyzna*³⁷, o być może jeszcze staroruskich lub późniejszych metrykach, wyrażające w ten sposób pamięć o starych osadach obronnych, których pierwotne miana po przerwaniu ciągłości osadniczej były już zapomniane.

---

³⁰ Mapa 12: *Osadnictwo górnego Pobuża i ziem sąsiednich między górnymi: Wieprzem, Sanem, Dniestrem, Stryjem i Prypecią w X-XIII w.*, w: tenże, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego...*

³¹ Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej...*, s. 167.

³² Tamże, s. 194.

³³ S. Arnold, *Geografia historyczna Polski*, Warszawa 1951, s. 51; S. Rospond, *Słowińskiie nazwy miejscowe z sufiksem -ysk-*, Wrocław 1969, s. 378-379.

³⁴ Tamże, s. 173.

³⁵ Tamże, s. 191.

³⁶ Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego...*, s. 141.

³⁷ Tamże, s. 136, 211; tenże, mapa 13: *Wybrane typy toponimii województwa belskiego*.

Ograniczoną również przydatność w poszukiwaniu osad i ich nazw o ruskiej genezie ma tzw. toponimia monastyczna oparta na ruskiej genetyce *monastyr* i *skit*, widoczna w ojkonimach i mikrotoponimach notowanych w okresie już postaroruskim³⁸. Wszystkie one stanowią świadectwo niewątpliwie ruskiej etniczno-językowej obecności na tym terenie, nie wiadomo jednak dokładnie – bez innych danych źródłowych – jak daleko sięgającej w przeszłość. Jeśli któryś z takich monastycznych punktów osadniczych miałby mieć w rzeczywistości genezę staroruską, to historyczna obecność monastynu w nim mogłaby tylko tę metrykę – choć nie bezwzględnie – potwierdzić.

Biorąc pod uwagę znaczenie nazwy, za stare osady można uznać miejscowości o nazwach służebnych, wskazujących na powinności podległej ludności wobec dworu książęcego, związane z ustrojem feudalnej zarówno średniowiecznej Polski, jak i Rusi. Na badanym obszarze takich osad w pobliżu Bełza i Czerwna > Czerwna oraz Wołynia > Gródka należałoby upatrywać we wsiach o nazwach w rodzaju *Cześniki*, *Hajowniki*, *Koniuchy*, *Miedniki*, *Winniki*, *Żyrniki* > *Żerniki*. Metryki wskazanych toponimów, mieszczące się w przedziale 2. połowa XIV-2. połowa XV wieku³⁹, nie pozwalają bezwzględnie wiązać ich z epoką staroruską, kiedy osady te mogły być na usługach ruskiego dworu książęcego w Wołyniu, Hrubieszowie lub w Bełzie, czy potem już na rzecz ośrodków węgierskiego i polskiego panowania od 2. połowy XIV wieku w Hrubieszowie lub Bełzie. Najbardziej prawdopodobna staroruska datacja jest w odniesieniu do dość dawno notowanych *Koniuchów* – rok 1394, o nazwie opartej na rus. podstawie *kon'uch* ‘należący do królewskiej ludności służebnej, zobowiązanej do hodowli koni; urzędnik, przełożony tych ludzi’, w języku polskim *koniuch* ‘ts.’ jako pożyczka z ruskiego, zamiast rodzimego *konarz*⁴⁰. Na staroruski rodowód wskazuje również zachowane w wersji polskiej z ruską cechą fonetyczną miano *Hajowniki* (zamiast *Gajowniki*). Pozostałe nazwy, nie zdradzające cech ruskich, mają rodowód staroruski jako tłumaczenie odpowiednich bliskich im pod względem fonetycznym form ruskich *Vynnyky*, *Mednyky*, *Časnyky* bądź odzwierciedlają już postaroruski polski system feudalny. Później notowane nazwy zawodowe w rodzaju *Drewniki* (1786), *Tokary* (1592), *Zagrodniki*

³⁸ Tamże.

³⁹ Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej...*, s. 163, 167, 173, 181, 205; AGZ XIX, nr 2109.

⁴⁰ F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. II, Kraków 1958-1965, s. 421.

(1970)⁴¹, o ile nie są refleksami wcześniejszych zaginionych osad służebnych, oznaczały zajęcia mieszkańców na rzecz okolicznej ludności.

Na podstawie przeprowadzonych wyżej badań udało się w kręgu osad o pewnej lub potencjalnej metryce staroruskiej, pozbawionych jednak poświadczeń sprzed 2. poł. XIV wieku, umieścić w sumie tylko kilkanaście miejscowości.

Pytając o stopień zanurzenia się w epokę sprzed połowy XIV wieku wymienionych już i pozostałych elementów mapy nazewnicznej Zamojszczyzny, winniśmy przede wszystkim wykorzystać o n o m a s t y c z n ą m e t o d ę l i n g w i s t y c z n ą, opartą na analizie nazw pod kątem ich chronologicznego zróżnicowania formalno-semantycznego. Rzecz polegałaby na wydobywaniu z dostępnej mapy toponimiczno-osadniczej typów mian ocenianych jako dawne, a więc o możliwej metryce staroruskiej. Przedstawione wyżej dane pozajęzykowe, dotyczące osadnictwa grodowego i otwartego w odniesieniu do niektórych miejscowości o takiej nominacji, oraz przesłanki oparte na jej analizie językowej mogłyby się wzajemnie wspierać w ustalaniu tej metryki.

Poddany takiemu oglądowi materiał ojkoniczny jest wyselekcjonowany. Przedmiotem obserwacji są przede wszystkim znane nam z dokumentacji polskiej, począwszy od 2. połowy XIV wieku, nazwy o cechach hybrydalnych polsko-ruskich. Ponieważ mogą one być wtórne do poszukiwanych staroruskich – dziedzictwa ponadtrzywiekowego ruskiego zarządzania tymi ziemiami – lub refleksem późniejszych nazw ukraińskich, wynikłych z koegzystencji dwóch nacji ukraińskiej i polskiej po przyłączeniu tego obszaru do Polski, zadaniem badawczym jest odróżnienie jednych od drugich, co w praktyce oznacza wymóg przywołania całej ojkonomii ukraińskiej na mapie współczesnej Zamojszczyzny, z zamiarem wyłuskania z niej tej najstarszej przy zastosowaniu szczegółowych już kryteriów oceny danej nazwy ze względu na stopień jej archaiczności i dawności poświadczenia.

I tak: formalnych wyznaczników dawności toponimu można poszukiwać na płaszczyźnie morfologicznej, wskazując na jego archaiczny typ podstawy i formantu. Do wczesnej warstwy nazewnicznej mogą należeć nazwy miejscowe oparte na starych słowiańskich imionach złożonych lub ich derywatach. Za dawny uchodzi typ nazwy osobowej patronimicznej lub hipokorystycznej z psł. *-ęta (ukr. -'ata) w rodzaju *Vel'ata*, *Tel'ata* (pol. *Wielęta*, *Cielęta*). Sufiksalnymi wyznacznikami dawności toponimu są przyrostki dzierżawcze z sufiksalnym -j-, -ow-, -in- oraz patronimiczne na -ice. Nie bez znaczenia jest rodzaj

---

⁴¹ C z o p e k, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej...*, s. 164, 196, 203.

męski nazw miejscowych dzierżawczych na **-jb(jb)*, *-in*, *-ów* jako możliwych przydawek do ukrytego członu określanego rus. *horod* (pol. *gród*). We wszystkich tych rodzajach nazw ważnym uwiarygodnieniem ich staroruskiej metryki może być ich forma zachowująca ruskie cechy fonetyczne. Tego rodzaju cechy zawierają takie nazwy, jak *Domaniž* 1397⁴² (zamiast pol. **Domaniež*) : rus. n. os. *Domaněh* > ukr. *Domanih* (pol. *Domanieg*), *Wielęcza* 1425⁴³ (zamiast pol. **Wielęca*) : n. os. *Vel'ata* (pol. *Wielęta*), *Telatyn* 1439⁴⁴ (zamiast pol. **Cielećcin*) : n. os. *Tel'ata* (pol. *Cieleęta*), *Dołhobyczów* 1430⁴⁵ (zamiast pol. **Długobiców*) : n. os. *Dołhobyč* : *Dołhobyt* (pol. *Długobyt*), *Mołodiatycze* 1429⁴⁶ (zamiast pol. **Młodziećcice*) : n. os. *Mołod'ata* (pol. *Młodzieęta*), *Honiatycze* 1472⁴⁷ (zamiast pol. **Gonięcice*) : n. os. *Hon'ata* : *honyty* (pol. *gonić*) i tym podobne.

Trzeba jednak dodać, że wskazane wyróżniki w ustalaniu staroruskiej metryki nazwy i osady nie mają wartości bezwzględnej. Żadna z przedstawionych cech morfologicznych i semantycznych, dotyczących zarówno podstawy nazwy, jak i formantu, nie wyczerpuje się we wskazanym staroruskim przedziale czasowym, z granicą krańcową wyznaczoną tu na 2. połowę XIV wieku, chociaż z tego okresu wszystkie one wyrastają i są dla tego czasu typowe. Słowiańskie podstawy imienne złożone i ich pieszczotliwe derywaty będą z czasem coraz bardziej wypierane przez chrześcijańskie podstawy osobowe obcego pochodzenia. Patronimika osobowe na *-ęta* ustąpią nowszym formom odojcowskim na *-ak*, *-ek*, *-i(-y)k*, ukr. *-uk*. W okresie postaroruskim szybko wygasa produktywność posesywów na *-j-*. Zachowują żywotność formacje na *-in-*, *-ow-* oraz na *-ice*, obsługując dodatkowo jeszcze inne znaczeniowe typy toponimów: *-ow-*, *-in-* jako fizjografika i nazwy kulturowe, *-ice* jako nazwy etniczne. Poszukując osad o staroruskiej metryce, nie tracimy również z pola widzenia wskazanych typów toponimów o innej jeszcze strukturze morfologicznej: nazw fizjograficznych, kulturowych i etnicznych czy toponimów należących do innych jeszcze klas semantyczno-formalnych – familijnych lub relacyjnych, bez ściśle określonej stratygrafii.

Wśród wszystkich wskazanych rodzajów nazw większy stopień prawdopodobieństwa metryki staroruskiej należy wiązać z nazwami kumulującymi

⁴² B o n d y r a, *Słownik historyczny województwa zamojskiego*, s. 31.

⁴³ Tamże, s. 129.

⁴⁴ Tamże, s. 118.

⁴⁵ Tamże, s. 30.

⁴⁶ Tamże, s. 76.

⁴⁷ Tamże, s. 41.

wskazane semantyczno-formalne cechy dawności: nazwy na *-j-*, *-ow-*, *-in-*, *-ice* z podstawami antroponimicznymi w formie imion złożonych i ich hipokorystycznych derywatów. Poszukiwane nazwy staroruskie nie wyczerpują się we wskazanych typach morfologicznych singularnych nazw dzierżawczych czy pluralnych odosobowych patronimicznych typu *Zubowice* 1483⁴⁸ bądź etnicznych w rodzaju *Chodywańce* 1422⁴⁹ (pol. **Chodziwańce*), na oznaczenie ludzi wytrwałych, por. pol. *chodziwy* ‘wytrwały’. Taką metrykę mogą mieć częste nazwy fizjograficzne w rodzaju *Bereście* 1394⁵⁰ > *Bereść* (pol. **Brzeście*), *Dub* 1463⁵¹ (pol. *Dąb*) czy kulturowe typu *Bohorodyca* 1400⁵² > *Brodzica* (pol. *Bogorodzica*), *Perespa* 1436⁵³, por. ukr. *perespa* ‘tama, wał’⁵⁴ (pol. **Przespa*). Nie wykazują one jednak ani pod względem semantycznym, ani morfologicznym wyraźnego rozwarstwienia chronologicznego, wobec tego mimo stosunkowo odległych poświadczeń pozbawione są bezwzględnych wyznaczników swojej staroruskości, bo mogły być również ukraińskimi nominacjami z okresu postaroruskiego.

Przy większej lub mniejszej niepewności co do datowania wskazanych wyżej wszystkich wyróżników lingwistycznych i braku poświadczeń źródłowych staroruskiej metryki osady uwiarygodnieniu jej dawności, choć nie bezwzględnemu, służy dawna jej dokumentacja polska: z 2. połowy XIV, pierwszej XV czy jeszcze nawet – przy ubóstwie najstarszych źródeł – dla całego XV wieku. Taki ówczesny „rozrzedzony” jeszcze stan dokumentacji źródłowej może być traktowany jako polskie spóźnione odbicie staroruskiej mapy osadniczo-nazewniczej.

Oceniając czas najdawniejszych notacji polskich, w sposób oczywisty wnioskujemy, że im dawniejsze polskie poświadczenie toponimu o wskazanych wyżej cechach językowych, tym jego związek z epoką staroruską jest bardziej prawdopodobny. Z drugiej jednak strony trzeba wziąć pod uwagę i to, że nawet późno notowana nazwa o dowolnych cechach językowych nie musi być koniecznie wiązana z okresem postaroruskim. Toponim taki w późnych źródłach polskich mógł się pojawić jako nominacja wówczas zakładanej osady na miejscu wcześniejszej zaginionej miejscowości. Niech przykładem tego

---

⁴⁸ Tamże, s. 142.

⁴⁹ Tamże, s. 24.

⁵⁰ Tamże, s. 17.

⁵¹ Tamże, s. 31.

⁵² Tamże, s. 22.

⁵³ Tamże, s. 85.

⁵⁴ M. Jurkowski, *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 131.

będzie zleksykalizowana nawa *Rachodoszcze*, sygnująca osadę znaną dopiero od XVIII wieku⁵⁵. Miano to, zachowane zapewne jako nazwa terenowa, będące wynikiem przekształcenia na skutek metatezy nazwy **Radochoszcze* < rus. **Radohošče*, należy do archaicznego omówionego wyżej typu nazw dzierżawczych na **-je*, tu utworzonej od podstawy w formie dawnego również złożonego imienia strus. *Radohost* – w sumie jest śladem zaginionej staroruskiej osady średniowiecznej. Źródła historyczne nierzadko notują podobne sytuacje zasiedlania miejsc opuszczonych jako *loca deserta*, potem na nowo zamieszkałych z zachowaniem pierwotnej nazwy. Na terenie Zamojszczyzny tak było m.in. w wypadku zakładania w takich miejscach osad wołoskich, co może ilustrować przykład Lubyczy, wcześniej *Lubicz*, wsi wołoskiej założonej na początku XV wieku, nawiązującej do starej nazwy *Lubicz*, dzierżawczej utworzonej od n. os. *Lubik* : *Lubomir* lub fizjograficznej z pierwiastkiem *lub-* ‘kora’, wtórnie ‘rów, ściek’, ‘teren podmokły, na którym rośnie gęsta trawa’ i rzadkim suf. *-icz* jak w nazwie pobliskiej osady staroruskiej *Potylicz*, pochodnej od nazwy rzeki *Telicz*⁵⁶.

Przyjęte powyższe językowe kryteria ustalania dawności toponimii wyznaczają kierunki badania całej zamojskiej mapy osadniczo-nazewniczej o cechach ruskich w celu wyłowienia najdawniejszych punktów o potencjalnej metryce staroruskiej z podaniem geografii i choćby przybliżonej ich liczby. Już jednak wstępny ogląd tej mapy pozwala ustalić liczbę takich kilkudziesięciu punktów z wyraźnym ich zagęszczeniem po stronie wschodniej badanego obszaru (pow. hrubieszowski i tomaszowski) wobec bardziej rozrzedzonego stanu na zachodzie (pow. zamojski i biłgorajski), co świadczy o silniejszym i dawniejszym zakorzenieniu etnosu ruskiego w tej pierwszej strefie. Ta konstatacja może być wykorzystana jako jeden z argumentów – obok danych archeologicznych i dialektologicznych – służących ustalania starej strefy polskiej na zachodzie badanego obszaru, wpisanej w ekumenę staroruską.

Uzyskane w ten sposób dokładniejsze, choć hipotetyczne wyniki badań, wobec niezupełnie miarodajnych językowych wyróżników staroruskości nazwy, okażą się jeszcze dodatkowo niepełne, jeśli uwzględnić, iż pewna liczba osad i ich mian o metryce staroruskiej mieści się wśród toponimów zanotowanych w polskich źródłach w formach fonetyczno-morfologicznych, które nie zdradzają ich pierwotnej ruskiej czy polskiej genezy, gdyż mogły być dokładnymi tłumaczeniami nazw ruskich lub mogły mieć polską genezę. Ze względu

⁵⁵ Bondyra, *Słownik historyczny...*, s. 93.

⁵⁶ M. Koper, *Nazwy miejscowe gminy Lubycza Królewska. Historia – osadnictwo – język*, Lubycza Królewska, 2009, s. 61-67.

na ich nieprzydatność w ustalaniu statusu etniczno-językowego osady-nazwy określimy je jako miana neutralne.

Takich nazw neutralnych można szukać wśród wszystkich przedstawionych wyżej sematyczno-formanych typów toponimów, w tym również najbardziej archaicznych. Na przykład taką nazwą pozbawioną cechy ruskiej jest *Mircze* 1411⁵⁷, sygnująca wieś na wschód od Tyszowiec, ze starym sufiksem dzierżawczym *-je i dawną podstawą antroponimiczną, która mogła być utworzona od rus. *Mirko* (: *Miroślaw*) > ukr. *Myrko* (: *Myroślaw*) lub od pol. *Mirek* (: *Miroślaw*) już w okresie postaroruskim. Innym przykładem toponimu w grupie posesywów na -in o nierozpoznawalnej genezie językowej na podstawie ich cech fonetyczno-morfologicznych jest z regionu południowo-wschodniego *Łykoszyn*, notowany także jako *Łykoszyno* 1445⁵⁸, pochodny od n. os. pol. *Łykocha(-osza)* : *łykać* lub rus. *Łykocha(-oša)* : *łykaty*.

Ustalenie, które z tego typu nazw nie zdradzających żadnych cech ruskich, pozbawionych źródłowo poświadczonych metryk, należą – przy wskazanych już ograniczeniach w bezwzględnej kwalifikacji chronologicznej na przykładzie cech językowych toponimów ruskich – do nomenklatury z okresu staroruskiego, zależy od pozajęzykowych danych osadniczych, których albo nie ma, albo których z powodu braku źródeł nie da się ustalić. W tej sytuacji analiza pełnej toponimii polskiej, nawet tej najstarszej, określanej jako neutralna, która miałaby służyć poznaniu nominacji staroruskich, będąc jednocześnie potencjalnym odbiciem nominacji polskich z okresu postaroruskiego, a w niektórych wypadkach również z czasów panowania Rusi na tym obszarze, jako nieefektywna z punktu widzenia metodologicznego może być pominięta.

Ani zatem na podstawie toponimii o cechach ruskich, ani tym bardziej tych neutralnych nie daje się w stopniu zadawalającym ustalić listy poszukiwanych osad z okresu staroruskiego. Nie udało się ściśle określić korzeni staroruskich w bogatym drzewie toponimii ruskiej wzmacnianej przez wieki sokami późniejszego nazewnictwa ukraińskiego. Można tylko wyznaczyć pozajęzykowe i onomastyczne kierunki takich poszukiwań, które do tego ilościowego stanu nas zbliżają, ale bez dokładnego rozeznania jak blisko.

A. Janeczek we wnikliwej monografii poświęconej osadnictwu ziemi bełskiej od schyłku XIV do początku XVII wieku, a więc z okresu jego najbardziej ożywionej fazy osadniczej – głównie kolonizacji polskiej, w tym bardzo znaczącej mazowieckiej – poprzedzający stan osadnictwa staroruskiego charakte-

⁵⁷ C z o p e k, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi bełskiej...*, s. 181.

⁵⁸ Tamże, s. 178

ryzuje głównie na podstawie materiału archeologicznego i grodowej toponimi, co jak pokazałem wyżej, w dużym stopniu nie koreluje ze znaną dziś mapą nazewniczą badanego regionu. Prezentując wyniki swoich badań na mapie 12 *Osadnictwo górnego Pobuża i ziem sąsiednich między górnymi: Wieprzem, Sanem, Dniestrem, Styrem i Prypecią w X-XIII* z interesującą nas dzisiejszą Zamojszczyzną, odnośnie do ziemi bełskiej, która jest jej historyczną częścią, napisał: „Mapa pokazuje, że terytorium późnośredniowiecznej ziemi bełskiej było wyposażone w gęste osadnictwo, skupione na terenach szczególnie atrakcyjnych z uwagi na urodzajność gleb, lecz także rozrzucone na obszarach – zdawałoby się – pustych (aczkolwiek nie w dosłownym znaczeniu tego słowa), trudnych do zagospodarowania, jak lesiste Roztocze czy pas podmokłego lasu na południu”⁵⁹. Badacz ten poza ogólnymi kwalifikacjami: *gęste osadnictwo* na zachodzie dzisiejszej Zamojszczyzny, *rozrzucone* na jej południu, nie podejmuje problemu ilościowej charakterystyki osadnictwa epoki staroruskiej.

Na pytanie, jaki był jego stan liczbowy w tym czasie chociażby w przybliżeniu, spróbujmy sobie odpowiedzieć *per analogiam*, odwołując się do wyników badań nad staroruskim osadnictwem ziemi sanockiej – południowego skrawka pogranicza polsko-ruskiego, zbadanej przez Adama Fastnacha równie skrupulatnie jak województwo bełskie przez Janeczka. Fastnacht na podstawie danych osadniczych (pozostałości śladów prawa ruskiego lub polskiego), przy dwóch jedynie poświadczonych metrykalnie miejscowościach z okresu staroruskiego, przypuszcza, „że w r. 1340 [...] liczba istniejących wówczas osad nie przekraczała setki, czyli około 20% znanych później”⁶⁰. Trudno powiedzieć, w jakim stopniu wskazana proporcja – zważywszy na różnice i podobieństwa warunków osadniczych – da się odnieść do badanego obszaru dzisiejszej Zamojszczyzny. Gdyby jednak przyjąć taką relację ilościową jako pewien układ odniesienia również dla badanego terytorium, to przy hipotetycznej liczbie około 500-600 miejscowości stanowiących tu trzon osadniczy z analogicznego okresu jak dla ziemi sanockiej do połowy XVII wieku, nie licząc sporej liczby osad odnotowanych na Zamojszczyźnie później, zwłaszcza w jej zachodniej i południowej części (folwarków, koloni, wsi powstałych w wyniku ich rozrostu na miejscu przysiółków, w tym często o nomenklaturze numerycznej), mogłoby być takich ojkonimów kilkadziesiąt, a może i więcej. Poza poświadczonymi źródłowo w liczbie kilkunastu byłyby to nazwy w polskim postaroruskim obiegu o charakterze hybrydalnym polsko-

⁵⁹ *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego...*, s. 140.

⁶⁰ *Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340-1650*, Wrocław 1962, s. 185.

-ukraińskim i neutralne, z dominacją tych pierwszych we wschodniej części badanego regionu. W zachodniej części pulę nazw z okresu staroruskiego dopełniałyby osady-nazwy genetycznie polskie, zakorzenione w tę mapę, może nawet od okresu plemiennego, co stanowi już odrębny przedmiot badań.

Mapa polska wypełniona nowymi osadami-nazwami zakładanymi od schyłku XIV wieku z udziałem w pierwszej fazie osadników polskich, głównie szlachty przybyłej z Mazowsza (Bełszczyzna była do 1462 roku dziedziną mazowiecką), oraz w nieznacznym stopniu wołoskich, z wyraźną toponimią polską upamiętniającą przybyłe tam rody polskie, w tym szczególnie Zamojskich, twórców latyfundium zamojskiego – ordynacji zamojskiej, z naczelną nazwą regionu *Zamość* upamiętniającą siedzibę rodową *Zamoście*, dziś *Stary Zamość*, nazwą powiatowego dziś miasta *Tomaszów*, honorującego Tomasza, syna słynnego hetmana Jana Zamojskiego, oraz mapa z nazwami manifestującymi się nowszymi polskimi i ukraińskimi typami samantyczno-formalnymi, takimi jak liczne *Wole*, *Wólki* i *Wolice*, miana osad przemysłowych w rodzaju *Majdanów* i *Hut*, *Hutek*, pamiątkowe nominacje folwarków w rodzaju *Marysin*, *Natalin*, *Zosin*, rodzinne w rodzaju *Bichale*, *Markowicze*, *Zynie* i ciągle żywotne nazewnictwo fizjograficzne oraz kulturowe zyskują w kontekście podjętego zadania rekonstrukcji najdawniejszej mapy osadniczo-nazewniczej z okresu staroruskiego rangę jeszcze jednego, tym razem negatywnego argumentu badawczego jako znaku eliminacji takiej dawnej ruskiej nomenklatury na terenie późniejszej Zamojszczyzny.

Z METODOLOGII BADAŃ TOPONOMASTYCZNYCH.
W POSZUKIWANIU STARORUSKICH NAZW MIEJSCOWOŚCI
NA TERENIE DZISIEJSZEJ ZAMOJSZCZYZNY

Streszczenie

W artykule przedstawiono różne metody, służące rekonstrukcji historycznej mapy osadniczo-nazewniczej na wybranym wycinku pogranicza polsko-ukraińskiego, odpowiadającym obecnej Zamojszczyźnie. W rekonstrukcji tej mapy w okresie plemiennym (do końca X wieku) i później staroruskim (do 2. połowy XIV wieku) z powodu niedostatku źródeł pisanych, rejestrujących dla tego okresu tylko kilkanaście ojkonomów, posłużono się metodą archeologiczną, która pozwoliła ustalić siatkę najdawniejszych osad grodowych, ale niekoniecznie pierwotnych związanych z nimi nominacji. Tych w największym stopniu można poszukiwać, posługując się metodą filologiczną, polegającą na ustalaniu metryki nazw na podstawie ich archaicznych cech językowych: w planie semantycznym i morfologicznym.

Słowa kluczowe: metoda źródłowa, archeologiczna, monastyczna i filologiczna w ustalaniu metryki osad i ich nazw.

SELECTED ISSUES IN TOPONOMASTIC RESEARCH.
IN SEARCH OF OLD RUTHENIAN
PLACE NAMES IN THE AREA
OF CONTEMPORARY REGION OF ZAMOŚĆ

S u m m a r y

This article presents a variety of methods used in reconstructing a historical map of settlements and place names in a section of the Polish-Ukrainian borderland which covers the area of the contemporary region of Zamość. In the process of reconstructing the map in the tribal period (until the end of the 10th c.) and then in the Old Ruthenian period (until the mid-14th c.), the archaeological method was used, due to the substantial lack of written sources, with only dozen of place names preserved. The use of the archaeological method allowed a reconstruction of the oldest network of settlements and towns, yet not necessarily the place names they had been given originally. The latter can be sought with the greatest chance of success with the use of the philological method, which consists in establishing a metrics of a place name on the basis of their archaic language features: semantic and morphological.

Key words: source analysis method, archaeological method, monastic and philological method in establishing settlements' metrics and their related place names.

Translated by: Konrad Klimkowski